

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Э.И.Ибрагимова, З.Т.Исаева Теоретические основы лексической системы языка в рамках синтагматики и парадигматики.....	203
Z.V.Alimova Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostonida “Xud” so’zi va uning morfologik belgilari xususida	208
M.M.Asranova O‘zbek tilida siyosiy diskurs individualligini ta’minlovchi leksik va morfologik vositalar	213
O.M.Khudoyberdieva The significance of using idioms and collocations in english and uzbek dance terminology	218
G.S.Xolmurotova Tilshunoslikda terminologik tizimning aksiologik jihatlari.....	222
N.H.Sayfullayev, A.A.Mirzayeva Alisher Navoiyning “Nasoyim Ul-Muhabbat” asaridagi arab tilidan o‘zlashgan so‘zlar tahlili	226
N.A.Abdullayeva Tozalikning kishi salomatligiga ta’siri haqidagi o‘zbek va ingliz xalq maqollarining semantik tahlili	229
M.T.Qodirova Biznes diskursini metonimik modellashtirish.....	233
D.N.Satimova Ingliz va o‘zbek tillarining ekzistensial va noekzistensial shakllari: substandart leksik birliklar	240
V.A.Tangriyev Paulo Koeloning “Alkimyogar” asarining inglizcha va o‘zbekcha tarjimalaridagi paralingvistik vositalar	247
V.A.Giyosova Murojaat birliklarida aksiologik modallik ifodasi	254
R.Kahramanova The values of morphological indicators of quantitative words in dialects recorded on ancient monuments.....	260
I.M.Ataboyev Ta’na-dashnom konseptining madaniyatlararo farqlari: Ingliz va boshqa tillarda foydalanishni qiyosiy o‘rganish	264
M.E.Qodirova O‘zbek va ingliz tillarida san’atga oid terminlarning klassifikatsiyasi	270

UO'K: 811.82.45

**O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SAN'ATGA OID TERMINLARNING
KLASSIFIKATSIYASI****КЛАССИФИКАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕРМИНОВ В УЗБЕКСКОМ И
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ****CLASSIFICATION OF ART TERMS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES****Qodirova Munisa Erkinjon qizi**

Termiz davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi san'atga oid terminlarning murakkab manzarasiga e'tibor qaratilib, ularning tillararo o'xshash va farqli jihatlariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, san'atga oid terminlar klassifikatsiyalanib, ularning tildagi badiiy ifodadagi ta'siri yoritiladi. Tasniflash turli xil san'at sohalari: tasviriy san'at, sahna san'ati va adabiy san'atga asoslangan bo'lib, bu ikkala tilda terminlarning qanday muomalada bo'lishini ifodalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Qiyosiy tahlil orqali san'atga oid terminlarning turli madaniy kontekstlar, tarixiy kelib chiqishlar va estetik qadriyatlar asosida shakllangan badiiy tushunchalarni o'zbek va ingliz tillariga tarjima qilishda yuzaga keluvchi qiyinchiliklar ochib beriladi. Yuzaga kelgan farqlar til chegaralari bo'ylab yaxshi muloqot va san'atni qadrlashni rivojlantirish uchun muhimligi ta'kidlanadi. Maqolada til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir amaliy misollar bilan tasdiqlanadi.

Аннотация

В статье исследуется сложный ландшафт художественной терминологии, уделяя особое внимание различиям и сходствам узбекского и английского языков. В нем классифицированы различные термины искусства, подчеркиваются культурные нюансы и влияние языка на художественное выражение. Классификация основана на различных художественных дисциплинах, включая изобразительное искусство, исполнительское искусство и литературное искусство, что обеспечивает комплексную основу для понимания того, как эти термины функционируют в обоих языках. Путем сравнительного анализа в статье раскрываются проблемы перевода художественных концепций с узбекского и английского языков, часто обусловленные различными культурными контекстами, историческим прошлым и эстетическими ценностями. Таким образом, подчеркивается важность признания этих различий для содействия лучшему общению и пониманию искусства, преодолевая языковые границы. Результаты исследования подкреплены практическими примерами, иллюстрирующими динамическое взаимодействие и культуры.

Abstract

The article explores the intricate landscape of art terminology, focusing on the differences and similarities between Uzbek and English languages. It is categorized various art terms, highlighting cultural nuances and the impact of language on artistic expression. The classification is based on various artistic disciplines, including visual arts, performing arts and literary arts, providing a comprehensive framework for understanding how these terms function within both languages. Through a comparative analysis, the article reveals the challenges of translating art concepts between Uzbek and English, often shaped by differing cultural contexts, historical backgrounds and aesthetic values. Thus, it is emphasized the importance of recognizing these distinctions to foster better communication and appreciation of art across linguistic boundaries. The research findings are underscored by practical examples, illustrating the dynamic interplay between language and culture.

Kalit so'zlar: San'at, termin, sohaviy terminologiya, san'at terminlari, klassifikatsiya.**Ключевые слова:** искусство, термин, отраслевая терминология, художественные термины, классификация.**Key words:** art, terms, art terminology, field terminology, classification.**KIRISH**

San'at - bu chegaralarni va madaniyatlarni nazorat qilmaydigan umummilliy bir til, lekin uni tasvirlash uchun ishlatiladigan terminologiya ko'pincha turli tillarda sezilarli darajada farqlar bilan keladi. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi san'at terminlarining tasnifini o'rganadi hamda madaniy kontekst va til tuzilmalari qanday qilib san'at ifodalariga va ularga bog'liq bo'lgan lug'atga

TILSHUNOSLIK

ta'sir qilishini yoritib beradi. O'zbekiston o'zining boy ma'naviy merosini o'rganishga alohida ahamiyat qaratayotgan bugungi davrda san'atga oid terminlarni tushunishga ehtiyoj oshib bormoqda. Bu, ayniqsa, xalqaro jihatdan aloqalar muhim bo'lgan zamonaviy globallashtirayotgan dunyoda ahamiyatlidir.

San'at terminlarining tasnifi turli san'at harakatlarini, texnikalarini va vositalarini tushunishga yordam beradi, shuningdek, ingliz va o'zbek kontekstlarida san'at ifodalarini shakllantiruvchi madaniy qadriyatlar va tarixiy fonlar haqida tushuncha beradi. Ushbu taqqosiy tahlil terminologiyadagi o'xshashliklar va farqlarni ochib berib, har bir til qanday qilib o'ziga xos tajribalar, falsafiy tahlillar va estetik prinsiplarga ega ekanligini ko'rsatadi.

Bu orqali biz ikki til o'rtasida ko'prik yaratishga intilamiz, san'atning turli madaniy landshaftlari bo'yicha o'zaro hurmat va qadrlash hissini ko'paytiramiz. Ushbu tasniflarni tahlil qilgan holda, biz san'at, uning ta'riflari va madaniyatlararo muammolari haqida ma'noli muloqot qilish uchun zarur vositalar bilan san'atkorlar, olimlar va ishqibozlarni ta'minlashni umid qilamiz. Shuningdek, mazkur maqolada keltirilgan tahlillar tilning san'atni tushunishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi va o'quvchilarni til, madaniyat va ijod o'rtasidagi murakkab aloqalar haqida o'ylashga chorlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Terminlarning klassifikatsiyasi va madaniy kontekstdagi farqlar san'atshunoslik va tilshunoslik sohalarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Hozirgi kunda olib borilayotgan izlanishlar ham san'at terminologiyasining global va lokal kontekstda qanday ishlatilishini va ularning madaniy kontekstda qanday rol o'ynashini ko'rsatib turibdi. Sohaviy terminologiya va terminlarni tartibga keltirish masalasi har doim o'z dolzarbligini saqlab qolgan. Ular orasida lingvosentrik terminologiyada Ye.S. Kubryak, M. N. Volodinalar [1: C. 98]; termosentriзм sohasida R. Bart, Ch. Pierce, C. Morris, Yu. S. Stepanov, R. Jeykobson va V. G. Kostomarovlar [2: C. 78]; kognitiv terminologiya sohasida esa R. Bart, G'.Ismailov [3: B. 24], U. Tursun [4] va V. B. Grigorov [5: C. 89], sohaviy terminologiyada esa I. S. Kvitko [6: C. 102], D. S. Lotte [7: C.108], A. S. Gerdlarning [8. C: 80] ham olib borgan ilmiy izlanishlarini e'tirof etish joizdir.

O'zbek va ingliz tillarida san'atga oid terminlarning klassifikatsiyasini tadqiq etishga qaratilgan ushbu maqolada san'at terminlarining klassifikatsiyasi va ularning o'zaro farqli jihatlarini tahlil qilish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Terminologik tahlil – o'zbek va ingliz tillaridagi san'atga oid terminlarning lug'atlari va qo'llanilishini tahlil qilish. Masalan, «painting» (rasm), «sculpture» (haykal), va «performance art» (ijro san'ati) kabi terminlar o'rganiladi;

2. Kategoriyalash – san'at terminlarini ularning san'at turlariga qarab klassifikatsiya qilish. Masalan, rasm, haykal, arxitektura va qo'shiq kabi asosiy kategoriyalarni belgilash;

3. Madaniy kontekst tahlili – Terminlarning madaniy kontekstda qanday ishlatilishi va qanday tarixiy asosga ega ekanligini o'rganish. Masalan, ingliz tilidagi «renaissance art» (yangi asr san'ati) va o'zbek tilidagi «jahon san'ati» kabi terminlar madaniy kontekstda qanday rol o'ynaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

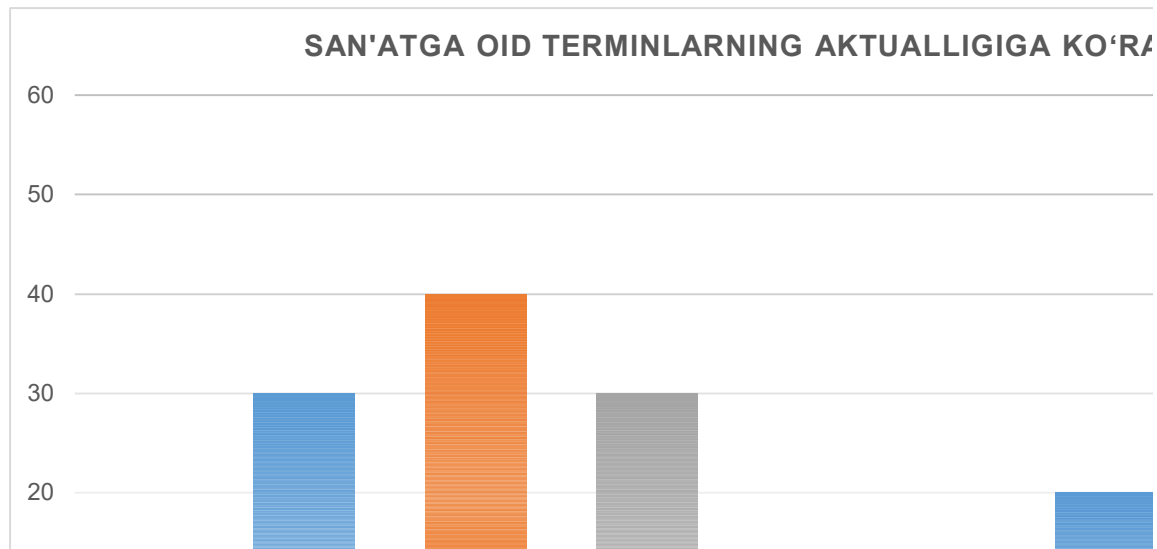
San'at terminlarini klassifikatsiya qilishda madaniy va tarixiy kontekstlarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillarida san'at terminologiyasi turli san'at turlarini o'zida aks ettiradi va bu o'z navbatida, ularning madaniy kontekstda qanday ishlatilishini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi san'at terminlari ko'proq san'atning texnik va tarixiy jihatlariga asoslanadi, o'zbek tilida esa san'atning madaniy va folklor jihatlari ko'proq e'tiborga olinadi.

San'atga oid terminlar ikki tilda ham asosan quyidagi kategoriyalarga bo'linadi:

O'zbek tilida	Ingliz tilida
- rassomchilik: «portret», «peyzaj», «kompozitsiya»;	- painting: «portrait», «landscape», «still life»;
- haykaltaroshlik: «haykal», «relief», «skulptura»;	- sculpturing: «statue», «bust», «relief»;
- arxitektura: «bino», «muqaddas binolar», «mimarlik»;	- architecture: «building», «monument», «design»;
- musiqa/ estrada: «xalq qo'shig'i», «klassik qo'shiq», «modern qo'shiq»	- music: «folk music», «classical music», «modern music».

Yuqoridagi 4 asosiy kategoriyalar sohaviy terminologiyada san'atga oid terminlarning konversiyalanish jarayonida yengillashish hamda o'quvchining oson anglashiga erishish imkonini beradi.

Maqola doirasida olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida san'atga oid terminlar o'z aktualligiga ko'ra quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

Grafik natijalardan shuni anglash mumkinki, ulardagi asosiy farq asosan ijro san'atida sezilishi mumkin, ya'ni o'zbek tili ustunlikni egallagan bo'lsa, ingliz tilida ko'rsatkichlar o'rtacha ko'rsatkichlarni saqlagan, o'zbek tilida eng yuqori hamda eng past ko'rsatkichlar mavjudligi bilan farqlanadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni alohida qayd etish lozimki, o'zbek va ingliz tillarida san'at terminlarini klassifikatsiya qilishda sezilarli farqlar mavjud. Ingliz tilida san'at terminlari texnik va tarixiy asoslarga ko'ra bo'linadi, o'zbek tilida esa san'atga oid terminlarning madaniy va folklor jihatlari ko'proq e'tiborga olinadi. Bu farqlar san'atshunoslik va tilshunoslik sohalaridagi ilmiy izlanishlarda muhim ahamiyatga ega. Ushbu soha bo'yicha olib boriladigan kelajakdagi izlanishlar san'at terminologiyasining yanada chuqurroq o'rganilishi va madaniy kontekstdagi o'zgarishlarning aniqlanishiga yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Володина М. Н., Когнитивно – информационная природа термина. – М., 2000. – С. 98.
2. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. – М., 1994. – С. 78.
3. Ismailov G'. O'zbek tili terminologik tizimlarida semantik usulda termin hosil bo'lishi. Fil. Fan nom.. diss... – Toshkent. 2011. – B. 24.
4. Tursun U. O'zbek terminalogiyasi. – Toshkent. 1933. – 136 b.
5. Григоров В. Б. Как работат с научной статьей. М.: Высшая школа, 1991. – С. 89.
6. Квитко И. С. Термин с научном документе. Львов. Изд-во при Львовском уни-те. 1976. – С. 102.
7. Лотте Д. С. Образование и правописание трехэлементных научно- технических терминов. М.: Наука, 1968. – С. 108.
8. Герд А. С. Формирование терминологической структуры русского биологического текста. 1981. – С. 111.